

Брачук А. О.,
аспірант кафедри
морського та митного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 339.543

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ СИСТЕМИ «ЄДИНЕ ВІКНО» ДЛЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

В даній статті розглядаються міжнародні стандарти щодо запровадження системи «єдине вікно» для митниці як засобу сприяння торгівлі. Аналізуються акти Європейської економічної комісії ООН, Світової організації торгівлі та Всесвітньої митної організації. Характеризуються можливі типи системи «єдине вікно» за ступенем інтеграції функцій різних суб'єктів владних повноважень, залучення недержавних суб'єктів тощо. Визначається взаємозв'язок між технологіями «єдиного вікна» та реформуванням митних процедур.

Ключові слова: митні формальності, митні процедури, сприяння торгівлі, міжнародні стандарти, митна служба, «єдине вікно», електронна митниця

Anastasiya Brachuk. The International Standards of Single Window System For the Foreign Trade. – Article.

The present article provides the review of the international standards on the building of the Single Window system for customs as the means of trade facilitation. The acts of the UN European Economic Commission, the World Trade Organization and the World Customs Organization are analyzed. The possible types of the Single Window system are characterized with respect to the integration stages of the functions of different state agencies and the involving of private

entities. The interconnection between Single Window technologies and reform of customs procedures is also determined.

Keywords: customs formalities, customs procedures, trade facilitation, international standards, customs service, Single Window, e-customs

Брачук А. О. Международные стандарты системы «единое окно» для внешней торговли. – Статья.

В данной статье рассматриваются международные стандарты относительно внедрения системы «единое окно» для таможен как средства содействия торговле. Анализируются акты Европейской экономической комиссии ООН, Всемирной торговой организации и Всемирной таможенной организации. Характеризуются возможные типы системы «единое окно» по степени интеграции функций разных субъектов властных полномочий, привлечения негосударственных субъектов и т.д. Определяется взаимосвязь между технологиями «единого окна» и реформированием таможенных процедур.

Ключевые слова: таможенные формальности, таможенные процедуры, содействие торговле, международные стандарты, таможенная служба, «единое окно», электронная таможня.

В рамках здійснення митної реформи та розвитку сервісних функцій Державної фіскальної служби, рішенням Кабінету Міністрів України з 1 лютого 2018 р. запроваджено систему «єдине вікно» для виконання митних формальностей, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон. Вважається, що запровадження цієї системи повинно не лише прискорити проведення митного оформлення товарів та транспортних засобів та знизити витрати суб'єктів ЗЕД, а й сприяти зменшенню корупційних ризиків в митних органах ДФС та інших суб'єктах владних повноважень, що здійснюють різні форми державного контролю в митній сфері. Все це робить актуальним проведення аналізу системи міжнародних стандартів щодо системи «єдине вікно» з метою пошуку оптимальних шляхів та способів розвитку такої системи в Україні.

Деякі аспекти застосування системи «єдине вікно» розглядалися у роботах науковців та практиків у сфері митної справи, зокрема Б. Кормича, Ю. Куньова, В. Науменко, А. Макаренко, О. Платонова тощо. Але ця проблематика у межах української науки адміністративного права все ще залишається малодослідженою. Тож в рамках даної статті ми розглянемо питання, пов'язані із визначенням поняття «єдиного вікна», його основними елементами та типологією, впливом технологій «єдиного вікна» на митні процедури.

Система «єдине вікно» на сьогоднішній день вважається ключовим інструментом реалізації принципу сприяння торгівлі та основним засобом модернізації митних формальностей. У більш широкому розумінні «єдине вікно» є формою реалізації сучасної концепції електронного урядування, яка поєднує моделі обміну інформацією між урядовими агенціями (*G2G*), між урядовими агенціями та суб'єктами господарювання (*G2B*) та між окремими суб'єктами господарювання (*B2B*). У найбільш загальному вигляді «єдине вікно» можна охарактеризувати, як «координований національний обмін електронною інформацією з фокусом на законодавство, процедури та інформаційно-комунікаційні технології», метою якого є створення безпаперового середовища для зовнішньої торгівлі для таких аспектів, як «митна очистка, ліцензування та надання дозволів урядовими агенціями та (у деяких випадках) для транспортної та логістичної діяльності, пов'язаної з імпортом, експортом, транзитом товарів, траншипментом та управлінням кордонами» [1, р. 125]. Власне кажучи, головною ідеєю, яка закладена у концепцію «єдиного вікна» є «прискорення руху товару в міжнародному ланцюгу поставки за рахунок пришвидшення формування, подання та отримання документів (інформаційних потоків), які вимагаються митними та іншими службами контролю щодо цього товару» [2, с. 38]. Тож, в основі «єдиного вікна» є відповідна інформаційно-комунікаційна технологія, яка обслуговує всіх суб'єктів процедур та формальностей, що виконуються при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон.

Важливою особливістю системи «єдиного вікна» є те, що від самого початку у його концепцію закладено значний рівень стандартизації на міжнародному рівні. Тобто, на відміну від багатьох інших заходів сприяння торгівлі, спрямованих на зміну існуючих митних формальностей, концепція «єдиного вікна» від самого початку є результатом діяльності міжнародних інституцій з питань митного співробітництва. Тож міжнародні стандарти в сфері застосування «єдиного вікна» можна вважати класичним прикладом «поширення адміністративно-правового регулювання на ті види діяльності, що виникли завдяки розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» [3, с. 21]. Адже саме можливості нових технологій електронного документообігу та верифікації електронних документів створили умови для електронної взаємодії між державними та недержавними суб'єктами при виконанні митних формальностей, але одно-

часно саме технічні стандарти відповідних інформаційно-комунікаційних технологій багато у чому визначають можливі прийоми та способи подання та отримання необхідної інформації та виконання автоматизованих формальностей суб'єктами владних повноважень.

Так, наприклад, Конвенція Кіото містить цілу низку вимог щодо застосування міжнародних стандартів при застосуванні інформаційних технологій щодо митного оформлення. Зокрема, у Розділі 3 Загального додатку цієї Конвенції стандартне правило 3.11 передбачає, що «у разі застосування автоматизованого митного оформлення формат декларації на товари, яка подається електронним способом, базується на міжнародних стандартах електронного обміну даними, як це передбачено Рекомендаціями Ради митного співробітництва з інформаційних технологій». А стандартне правило 7.2. Розділу 7 Загального додатку встановлює, що «при впровадженні комп'ютерних систем митна служба застосовує відповідні міжнародні стандарти» [4].

Зокрема, у технічному плані, така стандартизація стосується використання Електронного стандарту обміну даними *EDI*, розробкою та просуванням якої займається Центр ООН зі спрощення процедур торгівлі та електронних ділових операцій (СЕФАКТ ООН/*UN EDIFACT*). Причому вважається, що вплив таких стандартів є значно більшим ніж просто забезпечення обміну стандартизованою інформацією між комп'ютерами, що належать різним установам або організаціям, адже у самій стандартизації протоколів обміну інформацією немає особливої новизни. Вважається, що стандарти *EDI* меншою мірою орієнтовані на технічну складову, а більшою – на порядок здійснення публічного адміністрування та ведення бізнесу, забезпечуючи ефективну взаємодію між відповідними суб'єктами. Адже «через з'єднання стандартизованої та електронної інформації між організаціями стає можливим змінити та розробити процедури та процеси у такий спосіб, який зробиць і публічні, і приватні організації більш ефективними» [6, р. 95]. Таким чином, формування єдиних підходів до технічних рішень обміну інформацією, поступово призвело і до формування міжнародних стандартів адміністративних процедур, що базуються на таких стандартах, одним з яких і є система «єдине вікно». Відповідно, і само поняття такої системи визначено рядом міжнародних актів.

Угода щодо сприяння торгівлі СОТ [7] приділяє окремої уваги питанням здійснення формальностей, пов'язаних з імпортом, експор-

том або транзитом відповідно до принципу «єдиного вікна» (ст. 10 (4)). Відповідно до норм цієї статті, «єдине вікно» характеризується як «єдиний вхідний пункт до всіх залучених органів влади або агенцій» (*a single entry point to the participating authorities or agencies*) (ст. 10 (4.1)). Тобто під терміном «єдине вікно» розуміється певний інструмент, через який декларант та інші відповідні особи можуть одночасно контактувати зі всіма суб'єктами владних повноважень, що задіяні при переміщенні товарів через митний кордон, або поміщені у певний митний режим.

При цьому, знову ж таки, виходячи із положень ст. 10 (4) Угоди щодо сприяння торгівлі, можна визначити три основні функції «єдиного вікна».

По-перше, це засіб, що надає можливість суб'єктам ЗЕД «подавати документи або відомості потрібні для імпорту, експорту або транзиту товарів» всім відповідним суб'єктам владних повноважень одночасно.

По-друге, це засіб, через який результати перевірки відповідних документів або відомостей «своєчасно повідомляються заявникам».

Нарешті, це інструмент, який виключає витребування суб'єктами владних повноважень документів або відомостей, які «вже були отримані через «єдине вікно»».

Враховуючи, що норми Угоди щодо сприяння торгівлі (ст. 10 (4.4.)) вимагають від країн-учасниць використовувати інформаційні технології для підтримки «єдиного вікна» «наскільки це можливо та практично», можна зробити висновок, що дана Угода допускає його існування у двох формах:

– у фізичній формі, тобто як місця, де документи та відомості можуть бути надані у паперовій формі;

– у електронній формі як певного порталу, через який здійснюється електронний документообіг між декларантом та відповідними суб'єктами владних повноважень.

У цьому контексті слід зазначити, що на відміну від деяких інших аспектів сприяння торгівлі, у питаннях «єдиного вікна» спостерігається певний консенсус поміж різними міжнародними організаціями щодо змісту даної концепції та методології її реалізації.

Так, одне з перших визначень «єдиного вікна» міститься у Рекомендації № 33 *UN/CEFACT* 2005 р., згідно з якою, відповідна концепція означає «об'єкт, який дозволяє сторонам, залученим у торгівлю та транспорт, подавати стандартизовану інформацію та документи

у єдиному вхідному пункті для виконання всіх вимог, пов'язаних з імпортом, експортом та транзитом» [8]. Знову ж таки, як ми бачимо, ключовими аспектами даної концепції є забезпечення за допомогою єдиного засобу обміну інформацією поміж всіма залученими суб'єктами щодо всіх вимог (формальностей) щодо переміщення товарів через митний кордон.

Більшість національних підходів до тлумачення даного поняття базується на визначенні Рекомендації № 33. Наприклад, можна також згадати і визначення, запропоноване Митною та податковою службою Великої Британії, яка характеризувала Інформаційну технологію «єдиного вікна» (*ITSW*) як «платформу, що дозволяє трейдерам подавати відомості щодо імпорту, експорту або транзиту, які вимагаються урядовими підрозділами або агенціями лише через єдиний електронний інтерфейс таким чином виконуючи всі регуляторні вимоги щодо кожної транзакції» [9, р. 9]. При цьому окремо підкреслювалося, що для реалізації потенціалу «єдиного вікна» така інформаційна технологія повинна повністю охоплювати обмін та обробку даних між урядовими підрозділами та агенціями, а також надання трейдерам будь-яких ліцензій, дозволів та іншої документації, необхідної для переміщення товарів.

При цьому, засоби «єдиного вікна» характеризуються терміном «розумні» (*intelligent*), оскільки на думку експертів ВМО «єдине вікно» виконує не лише функції єдиної точки доступу або порталу до агенцій, задіяних у регулюванні процесів переміщення товарів через митний кордон, а є також засобом надання спільних послуг (*shared services*) таких агенцій. До подібних спільних послуг, зокрема, належать обчислення мит та податків, узгоджене управління ризиками та спільний оперативний контроль над процесами, що здійснюються урядовими агентствами на кордоні. Відповідно, «єдине вікно» повинно забезпечувати суб'єктам ЗЕД інтегрований огляд ініційованих ними процедур. Так, згідно з позицією ВМО «середовище «єдиного вікна» – це транскордонний розумний засіб (*intelligent facility*), який дозволяє сторонам, залученим до торгівлі та транспорту, подавати стандартизовану інформацію, в основному, у електронній формі, через єдину точку доступу для виконання всіх регуляторних вимог, пов'язаних з імпортом, експортом та транзитом» [10, р. 48]. У цьому аспекті «єдине вікно» є засобом автоматизації формальностей, що здійснюються на державному та

митному кордоні, та інструментом адміністрування інформації для всіх суб'єктів з регуляторними повноваженнями, що діють на кордоні. При цьому, однією з важливих вимог є саме використання стандартизованої інформації, яка буде використовуватися різними суб'єктами владних повноважень для реалізації покладених на них завдань щодо регулювання переміщення товарів через митний кордон.

Слід відзначити, що у Рекомендації № 33 *UN/CEFACT* додатково зазначалося, що не дивлячись на спільний, для більшості країн, характер практики здійснення зовнішньої торгівлі, можуть існувати національні особливі вимоги та умови. Крім того, вказується на декілька особливостей реалізації концепції «єдиного вікна», до яких, зокрема, відносяться:

- «єдине вікно» повинно забезпечувати тісне співробітництво між всіма залученими суб'єктами владних повноважень, агенціями та торговельною спільнотою;
- «єдине вікно» не обов'язково має на увазі реалізацію та застосування високотехнологічних інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ), хоча сприяння, як правило, значно підвищується, якщо уряд визначає відповідні ІКТ.

Таким чином, сама концепція реалізації «єдиного вікна» передбачає просування у двох окремих напрямках:

1) реформування процедур діяльності суб'єктів владних повноважень, яке дозволяє отримувати необхідні відомості через єдину точку доступу та спільно їх використовувати, та забезпечує партнерські відносини між урядовими і неурядовими суб'єктами;

2) запровадження у діяльність суб'єктів владних повноважень відповідних ІКТ, які дозволяють здійснювати електронний документообіг та вчиняти правочини у електронній формі.

Причому, без вирішення першого завдання щодо реформування та оптимізації процедур, саме по собі використання електронного документообігу, або надання електронних послуг не гарантує реалізацію концепції «єдиного вікна». Більше того, досить часто акцентується увага на тому, що розбудова системи «єдиного вікна», у першу чергу, базується на політичних рішеннях Уряду, який повинен проявляти наполегливість та послідовність у реформуванні діяльності всіх задіяних при цьому суб'єктів владних повноважень. «Як в усіх випадках будь-яких значних змін, цього не станеться без прагнення ключових

суб'єктів прийняття рішень, і «єдине вікно» значною мірою перебуває під впливом цього фактору. З метою імплементації середовища «єдиного вікна» низка урядових агенцій повинна бути переконаною у його перевагах, але, що є навіть більш важливим, у тому, що нова система не означає жодного зменшення їх повноважень або компетенції» [11]. Тож реалізація концепції «єдиного вікна» виходить за межі виключно реформування діяльності митної служби і пов'язана з суттєвими змінами процедурних та організаційних аспектів діяльності значної кількості суб'єктів владних повноважень. Більше того, така концепція потребує належного рівня розуміння цілей та завдань запровадження «єдиного вікна» у всіх залучених до цього урядових агенцій та їх готовності до підтримання належного рівня координації та взаємодії.

Власне кажучи, на підставі просування у двох вищезазначених аспектах – реформуванні адміністративних процедур та впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій виділяють різні етапи еволюції системи «єдиного вікна». Наприклад, у керівних принципах щодо планування та впровадження «єдиного вікна», розроблених спільно ЄЕК ООН та Економічною та соціальною комісією ООН для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО) виділяється п'ять таких етапів або рівнів [12, р. 13-18]:

1) *безпаперова митниця (Paperless Customs)*, яка включає систему електронного декларування та деякі інші процеси, пов'язані з митними формальностями (сплата митних платежів, електронне управління ризиками та засновані на ньому заходи митного контролю, електронний обмін інформацією, що пришвидшує випуск товарів у портах або пунктах пропуску, тощо);

2) *регуляторне «єдине вікно» (Regulatory Single Window)* – система, що зв'язує інформаційну систему митниці та інформаційні системи інших суб'єктів владних повноважень та передбачає єдину точку подання інформації і електронне отримання необхідних дозволів та сертифікатів.

3) *портове «єдине вікно» (Port Single Window)* – інтеграція «єдиного вікна», що зв'язує суб'єкти владних повноважень з утримувачами інфраструктури в портах, аеропортах та на кордоні, як наприклад *Системи портової спільноти (Port Community Systems)*, забезпечуючи обмін інформацією між державними та недержавними суб'єктами для оптимізації та автоматизації портових та логістичних процедур (при

цьому, це може бути як єдина інтегрована система, так і взаємодія між урядовим регуляторним «Єдиним вікном» та приватними Системами портової спільноти);

4) *повністю інтегроване «єдине вікно» (Fully Integrated Single Window)* – інтегрована національна логістична платформа, що об'єднує урядові агенції, суб'єктів зовнішньої торгівлі та сервісний сектор (банки, митних брокерів, страхові компанії, експедиторів, інших постачальників логістичних послуг) з метою покращення управління всім ланцюгом експортно-імпортних операцій;

5) *«єдине вікно» з платформою транскордонного обміну (Cross-border Single Window Exchange Platform)* – з'єднання та інтеграція національних систем «єдиного вікна» у двосторонні або регіональні платформи транскордонного обміну електронною інформацією (зокрема, електронними документами та сертифікатами відповідності) з метою регіональної інтеграції, підвищення безпеки, довіри та співробітництва між країнами.

Як можна побачити, ключовим методом розвитку системи «єдиного вікна» є постійна інтеграція, яка спочатку охоплює суб'єктів владних повноважень, потім поступово долучає недержавних суб'єктів, задіяних у переміщенні товарів через митні кордони, та, нарешті, виходить на взаємодію між національними системами «єдиного вікна» різних держав. При цьому, такий розвиток є нелінійним, тобто дозволяє реалізовувати різні форми інтеграції на різних етапах розвитку системи «єдиного вікна». Наприклад, обмін електронною інформацією з митними адміністраціями інших держав можливий вже на етапі функціонування безпаперової (електронної) митниці, або ж взаємодія з інформаційними системами недержавних суб'єктів не обов'язково потребує управління цими системами єдиною урядовою агенцією.

Типовий перелік суб'єктів, діяльність яких у сфері зовнішньої торгівлі інтегрується засобами «єдиного вікна», включає п'ять основних груп:

- імпортери, експортери (вантажовідправники та вантажоодержувачі);
- професіонали, що надають послуги у сфері торгівлі (експедитори, митні брокери та судові агенти);
- судноплавні компанії, авіакомпанії, автомобільні, залізничні та річкові перевізники;

- порти та аеропорти, контейнерні термінали, навалювальні термінали, місцевий портовий та залізничний транспорт;
- митниця та інші урядові агенції; до них, як правило, відносяться всі установи, які відповідають за дотримання правил торгівлі, ліцензування, видачу дозволів або контроль [9, р. 8].

Переосмислення визначення Рекомендації № 33 СЕК ООН, здійснене у рамках Всесвітньої митної організації (ВМО) призвело до формування терміну «Середовище єдиного вікна» (*Single Window Environment*), оскільки було відмічено, що практична реалізація даної концепції, як правило, представляє «союз або федерацію взаємозалежних засобів, об'єднаних взаємно обумовленими інтерфейсами та колективно визначеними бізнес-процесами – тобто систему систем» [13]. Власне кажучи, «єдине вікно» виконує, поміж іншого, інтегративну функцію щодо суб'єктів владних повноважень, що діють на кордоні.

Свого часу аналіз досвіду реалізації програм запровадження «єдиного вікна» в різних країнах дозволив фахівцям Європейської економічної комісії ООН виділити три базові моделі реалізації цієї системи в залежності від способу інтеграції надання інформації та здійснення процедур [14]:

- єдине управління (a single authority) – модель, за якої митна адміністрація координує або безпосередньо забезпечує всі види контролю на кордоні на підставі доручень інших суб'єктів владних повноважень (Швеція, Нідерланди);
- єдина система (a single system) – модель, що передбачає інтеграцію електронного збору, використання та розподілу відомостей щодо зовнішньої торгівлі, за якої суб'єкти ЗЕД лише один раз надають стандартні відомості, а система розподіляє такі відомості між урядовими агенціями, яких стосується відповідна транзакція (США);
- автоматизована система (an automated system) – модель, у якій суб'єкт ЗЕД може подавати електронні декларації до різних контролюючих суб'єктів для обробки та отримання дозволів через єдиний додаток, включаючи автоматичний розрахунок мит та податків та автоматичне списання їх з рахунків (Сінгапур).

Тож, як ми бачимо, реалізація системи «єдиного вікна» може базуватися на декількох різних методологічних підходах.

Перший полягає у перерозподілі повноважень між суб'єктами владних повноважень, які задіяні у застосуванні різних форм держав-

ного контролю на кордоні. Такий перерозподіл може відбуватися або через надання одному суб'єкту координаційних повноважень щодо інших, або через делегування певних функцій та повноважень від одних суб'єктів до іншого.

Другий підхід базується на утворенні єдиної автоматизованої системи, яка використовується усіма відповідними суб'єктами владних повноважень, і відповідна інформаційно-комунікаційна технологія виконує інтеграційну функцію, необхідну для функціонування «єдиного вікна».

Нарешті, третій підхід полягає у створенні певного програмного продукту для суб'єктів ЗЕД, який дозволяє одночасно контактувати з автоматизованими системами декількох суб'єктів владних повноважень, задіяних у переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон. У даному випадку, як це не дивно, але саме недержавний суб'єкт своїми діями через надане йому програмне забезпечення фактично виконує інтегруючу функцію щодо діяльності різних суб'єктів владних повноважень.

Цілком очевидно, що обрання тієї або іншої моделі тягне абсолютні різні зміни у правилах та процедурах діяльності суб'єктів владних повноважень, задіяних у системі «єдиного вікна».

Таким чином, ми бачимо, що міжнародні стандарти щодо системи «єдине вікно» залишають достатньо широку свободу дій при їх імплементації національними урядами. Зокрема, національний уряд може обирати, який саме орган буде утримувачем даної системи, визначати ступінь інтеграції діяльності окремих суб'єктів владних повноважень через «єдине вікно», вирішувати питання щодо залучення недержавних суб'єктів до його функціонування, обирати (у межах загальних стандартів обміну інформацією) технічні рішення та інформаційно-комунікаційні технології на яких базується «єдине вікно». Все це дає можливість максимально пристосувати систему «єдине вікно» до потреб національної митної справи та особливостей зовнішньоторговельних і логістичних операцій, характерних для кожної конкретної країни. Разом з тим, важлива увага в діяльності міжнародних організацій приділяється заохоченню у запровадженні «єдиного вікна» та забезпеченні у майбутньому здійснювати ефективну транскордонну взаємодію та обмін інформації з використанням подібних систем різних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Border Management Modernization. Edited by G. McLinden, E. Fanta, D. Widdowson, T. Doyle. – Washington D.C. The World Bank. 2011. 400 p.
2. Платонов О. Практика «єдиного вікна» у міжнародній торгівлі // Вісник КНЕУ. 2013. № 4. С. 37 – 47.
3. Кормич Б. А. Глобалізація адміністративного права та митне законодавство // Lex Portus. 2017. № 5. С. 17 – 29.
4. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур в редакції від 26.06.1999 р. // Офіційний вісник України. 2011. № 71 /№ 18. 2011. Ст. 727. Ст. 2711.
5. Electronic Documents and EDI in the Public Administration of the Nordic Countries: Proceedings of a Seminar Organized by the Nordic Council of Ministers (Finland, Nov. 19-20, 1992). Nordic Council of Ministers. 1993. 111 p.
6. Agreement on Trade Facilitation. Annex to The Protocol Amending The Marrakesh Agreement Establishing The World Trade Organization. 28 November 2014. World Trade Organisation. WT/L/940. 32 p.
7. Recommendation and Guidelines on establishing a Single Window to enhance the efficient exchange of information between trade and government. RECOMMENDATION No. 33. United Nations Centre for Trade Facilitation and Electronic Business Geneva. July 2005. ECE/TRADE/352. 37 p.
8. Key Factors In Establishing Single Windows For Handling Import/Export Procedures And Formalities: Trade Facilitation And The Single Window. E/ESCWA/EDGD/2011/5. 10 November 2011. New York. 2011. 74 p.
9. The Global Enabling Trade Report 2009. Editors R. Lawrence, M. Hanouz, J. Moavenzadeh. Geneva. World Economic Forum. 2009. 359 p.
10. Single Window Implications for Customs Administrations. URL: <http://css.escwa.org.lb/edgd/1476/SWimplicationsforCustomsAdminstrations.pdf>
11. Single Window Planning and Implementation Guide. UN Economic and Social Commission for Asia and Pacific. UN Economic Commission for Europe. New York, Geneva. United Nations. 2013. 94 p.
12. How to Build a Single Window Environment. Supplement Edition. WCO Compendium. World Customs Organization. 2014. P. 4. URL: http://www.wcoomd.org/~media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/activities-and-programmes/single-window/compendium/sw-compendium-supplement-edition_.pdf
13. The Single Window Concept. Enhancing the efficient exchange of information between trade and government. United Nations Economic Commission For Europe. Geneva. GE 03-30640 April 2003. ECE/TRADE/324. URL: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/trade/ctied7/ece_trade_324e.pdf

